

Norman Davies

IZGINULA KRALJESTVA
Zgodovina polpozabljene Evrope

prevedel Andrej E. Skubic

Ír anghofiedig

Vsem, na katere zgodovinarji preradi pozabljajo

UVOD

Že od malih nog me vznemirja razhajanje med videzom in resničnostjo. Stvari niso nikoli takšne, kot so na prvi pogled. Rojen sem bil kot podanik Britanskega imperija in kot otrok v *Otroški enciklopediji* bral, da je »naš imperij« dežela, »v kateri sonce nikoli ne zaide«. Videl sem, da je na zemljevidu rdeče barve več kot vsake druge, in bil nad tem navdušen. Ni pa trajalo dolgo, in že sem lahko z nejevero spremljal žar zatona imperijskega sonca na povojnem nebu nad morjem krvi in uničenja. Izkazalo se je, da je resničnost postavila na laž površinski videz neomejene moči in trajnosti.

V enciklopediji je pisalo tudi, da je Everest z 8840 metri najvišja gora na svetu in da je bil poimenovan v čast prvega geodeta Britanske Indije, polkovnika sira Georgea Everesta. Seveda sem ob tem, kot se je od otroka pričakovalo, pač sprejel nezapisano predpostavko, da je vrh sveta britanski, in bil temu primerno vzhičen. Vse se je zdelo zelo jasno. V času, ko sem leta 1953 za božično darilo dobil v roke knjigo *Vzpon na Everest* sira Johna Hunta, je Indija že izstopila iz Britanskega imperija. Kasneje sem izvedel še, da ni Everest pravzaprav nikoli pripadal niti Indiji niti Imperiju. Ker nepalski kralj Everestovi odpravi ni dal dovoljenja za vstop v državo, so višino gore merili z zelo velike oddaljenosti, zato niti 8840 metrov ni bila točna višina; svetu so samovoljno oznanili angleško ime gore v navalu samopovelečevanja, čeprav sta avtentični imeni gore Sagarmatha (nepalsko) in Čomolungma (tibetansko).¹ Prisiljen sem si bil priznati, da ni znanje nič manj spremenljivo od okoliščin, v katerih je bilo pridobljeno.

Kot otroka so me večkrat peljali v predele Walesa, kjer se še danes govori valižansko. Ker imam zelo valižansko ime, sem se tu nemudoma počutil kot doma in v meni je zrastle trajna naklonjenost do dežele. Ob obiskovanju prijateljev v gorski vasi blizu Bethesde, prav tako Daviesovih, sem srečeval ljudi, ki v vsakdanjem življenju sploh niso govorili angleško, in dobil v darilo svoj prvi angleško-valižanski slovar, *Geiriadur*

T. Gwynna Jonesa.² Ta iz mene na žalost ni naredil govorca tekoče valižanščine, je pa v meni zbudil trajno strast do zbiranja tujih jezikov. Med obiski angleških gradov Harlech in Beaumaris v Conwyju (ki ju običajno zmotno imenujejo »valižanska gradova«), sem sočustvoval bolj s premaganimi kot z osvajalci; in ko sem nekje prebral, da valižansko ime Anglije, *Lloegr*, pomeni »Izgubljena dežela«, me je vsega prevzel neznanski občutek izgube in pozabe, ki ga izraža ta beseda. Učeni kolega mi je sicer kasneje razložil, da je moja domišljija preseгла resnično etimologijo tega imena. Toda kot nekdo, ki je odraščal v angleškem okolju, se nisem nikoli nehal čuditi temu, da vse to, kar danes imenujemo »Anglija«, nekoč sploh ni bilo angleško. Iz tega čudenja je zrasel dobršen del tega, kar sem zapisal v *Izginulih kraljestvih*. Konec koncev sta tudi Dover in Avon povsem valižanski imeni.

Kot najstnika, ki si je brez posebnega posluha prizadeval peti v zadnji vrsti šolskega zbora, me je nekega dne posebno pritegnila neka pesem Charlesa Villiersa Stanforda. Ne vem, zakaj sta se stoično besedilo in ležerna melodija pesmi »Učili so me Heraklita« v meni dotaknila ravno pravih strun. In šel sem domov, v Blakeneyjevem *Malem slovarju klasikov* poiskal Heraklita in izvedel, da je bil to »plakajoči grški filozof« iz 6. stoletja pred našim štetjem. Heraklit je bil tisti, ki je dejal, da »vse teče« in da »nihče ne more dvakrat stopiti v isto reko«. Bil je pionir ideje minljivosti in v mojem šolskem zvezku citatov se je pojavil že na začetku:

Dejali so mi, Heraklit, dejali, da si umrl.
Prinesli so mi bridko vest in reko bridkih solz.
Jokal sem v spomin, kako sva skupaj v klepetu
izčrpala sonce in ga poslala spat z neba.

Zdaj, ko tu ležiš, moj ljubi karski gost,
prgišče le pepela, davno že pokojni,
še vedno glas tvoj, slavec, buden poje,
ker smrt, ki vse odnese, odnesti ga ne zmore.³

Tudi odmeve Heraklita in njegovih slavcev je mogoče slutiti nekje tik pod površjem mojega dela.

Ko sem zapustil šolo, sem upošteval nasvet svojega učitelja zgodovine in poletne počitnice prebil ob prebiranju *Zatona in padca rimskega cesarstva* Edwarda Gibbona, pa še njegove *Avtobiografije*. Po Gibbovih besedah je bil njegov glavni navdih »morda največji in najstrašnejši prizor v zgodovini človeštva«. ⁴ Nikoli dotlej nisem bral ničesar, kar bi presegalo to zgodbo. Veličastna pripoved v tej knjigi nam razkriva, kako je celo življenjska doba najsilnejših držav minljiva.

Leta kasneje sem se kot poklicni zgodovinar zatopil v zgodovino Srednje in Vzhodne Evrope. Moja prva učiteljska zadolžitev na Univerzi v Londonu je bila priprava cikla devetdesetih predavanj o zgodovini Poljske. Osrednji del predmeta je bil posvečen Litovsko-poljski zvezi oziroma *Rzeczpospoliti*, ki je bila ob ustanovitvi leta 1569 največja država v Evropi (oziroma je vsaj gospodovala največji površini naseljenih dežel na celini). Kljub temu je bila ob koncu 18. stoletja litovsko-poljska država v manj kot dveh desetletjih izbrisana tako temeljito, da je dandanes le še malo ljudi, ki so sploh kdaj slišali zanjo. Pa pri tem sploh ni bila edina žrtev. V približno istem obdobju sta propadla Beneška republika pa tudi Sveto rimsko cesarstvo.

Večino moje akademske kariere je bila najmogočnejša zver mojega študijskega lovišča Sovjetska zveza, ki je bila hkrati tudi ena od dveh svetovnih supersil. Zasedala je največje ozemlje na zemeljski obli, imela orjaški arzenal jedrskega in konvencionalnega orožja ter varnostne službe brez primere kjerkoli v svetu. Toda niti vsi njeni topovi in policisti je niso mogli rešiti. Nekega dne leta 1991 je izginila s svetovnega zemljevida in vse odtlej je ni več.

Ne preseneča torej, da sem v času, ko sem pisal zgodovino *Otokov*,⁵ začel premišljevali, ali niso morda šteti dnevi tudi državi, v kateri sem se rodil in odraščal, Združenemu kraljestvu. Prišel sem do sklepa, da so mu. Stroga vzgoja v duhu

protestantskega nekonformizma me je naučila, da na pasti moči gledam z nezaupanjem. V glavi mi še zmeraj odmevajo veličastne, odmerjene kadence »Svetega Klemenca«:

Naj se zgodi, Gospod; da tvoj tron nikdar
kot vsa prevzetna svetna carstva ne razpade;
tvoje kraljestvo stoji in raste vdilj,
dokler še zadnje bitje ne vda se.⁶

Kraljici Viktoriji, cesarici Indije, gre v veliko čast, da je naročila, naj se ta pesem zapoje ob šestdeseti obletnici njene vladavine.

• 10

Zgodovinarji in njihovi založniki vlagajo pretirano veliko časa in energije v prodajanje zgodovine vsega, kar se zdi silno, izstopajoče in impresivno. Knjigarne in domišljijo svojih bralcev preplavljajo s pripovedmi o mogočnih silah, veličastnih dosežkih, velikih možeh in ženah, zmagah, herojih in vojnah – zlasti tistih, v katerih smo zmagali »mi« – in o neznanem zlu, ki smo se mu pri tem zoperstavljali. Leta 2010 je bilo samo v Veliki Britaniji objavljenih 380 knjig o Tretjem rajhu.⁷ Njihov moto bi lahko bil – če že ne ravno »moč je pravica« – vsaj »nič ni uspešnejšega od uspeha«.

Zgodovinarji se navadno osredotočajo na preteklost držav, ki še zmeraj obstajajo: pišejo na stotine in tisoče knjig o britanski zgodovini, francoski zgodovini, nemški zgodovini, ruski zgodovini, ameriški zgodovini, kitajski zgodovini, indijski zgodovini, brazilski zgodovini ali čemurkoli že. Naj se zavedajo ali ne, pri tem iščejo korenine sedanosti, s čimer se izpostavljajo nevarnosti, da bodo zgodovino brali vzvratno. Takoj ko se pojavi velika sila, naj bodo to Združene države Amerike v 20. stoletju ali Kitajska v enaindvajsetem, se razmahne povpraševanje po zgodovini Amerike oziroma Kitajske, glasovi siren pa pojejo, da je preučevanja vredna predvsem preteklost danes pomembnih držav, širši spekter zgodovinske vednosti pa je mogoče zanemariti brez posebne škode. V tej džungli

informacij o preteklosti brez izjeme zmagujejo kapitalne zveri. Manjše ali šibkejšje države težko pridejo do besede, izumrla kraljestva pa nimajo skoraj nobenega zagovornika.

Naše miselne predstave so torej neizogibno izkrivljene. Možgani si lahko izoblikujejo sliko le iz podatkov, ki so v posameznem času v obtoku; razpoložljive podatke pa ustvarjajo današnje velike sile, modne muhe in prežvečeno šolsko znanje. Če ves čas zanemarjamo druge dele preteklosti, se praznine v naših možganih utrjujejo, več in več znanja pa tlačimo v tiste končke, ki so nam že domači. Omejeno znanje postaja vse bolj omejeno, nevednost pa se širi kot puščava.

Na vse to gotovo nima dobrega vpliva današnji trend ultraspecializacije med znanstveniki. Poplava informacij v svetu, ki mu vlada internet, je neustavljiva; število revij, ki bi jih bilo treba prebrati, novih virov, ki bi jih bilo treba upoštevati, se geometrično množi, zato so mnogi mladi zgodovinarji prisiljeni svoj trud omejiti na kratka obdobja in majhne koščke ozemlja. O svojem delu so vajeni razpravljati v skrivnostnem akademskem žargonu, naslovljenem na vse ožje združbe podobno osredotočenih kolegov, vsakič znova so se pripravljene zateči k samoobrambnemu izgovoru: »To ni moje obdobje.« In ker akademska razprava – dejansko znanje kot tako – tradicionalno napreduje le ob pomoči novih izzivalcev, ki izpodbijajo metode in ugotovitve svojih predhodnikov, je posledica te težnje ta, da zgodovinarji vseh starosti vse težje osvajajo še neraziskana področja ali nam naslikajo širše, bolj vseobsegajoče preglede. Z redkimi izjemami – med katerimi so nekatere zelo dragocene – se znanstveniki držijo dobro uhojenih poti.

Tu me je prijetno presenetilo spoznanje, da je to težnjo že pred davnim časom zaznal eden od velikanov iz časa moje mladosti. Moj oxfordski mentor A. J. P. Taylor se je neustrašno potepal po najrazličnejših področjih britanske in evropske zgodovine ter nam bil s tem vsem svetel zgled.⁸ Šele pred nedavnim sem izvedel, da je ta problem na značilno eleganten način izpostavil tudi Taylorjev veliki tekmeč Hugh Trevor-Roper:

Dandanes se mnogi poklicni zgodovinarji »specializirajo«. Izberejo si obdobje, včasih tudi prav kratko obdobje, in se v obupnem spopadu z vse širšim naborom pričevanj skušajo seznaniti s prav vsakim dejstvom o njem. Tako oboroženi lahko lagodno obstreljujejo vsakega amaterja, ki zatava [...] na njihovo utrjeno ozemlje. [...] Njihov svet je statičen. Na razpolago imajo lastno samozadostno gospodarstvo, Maginotovo linijo in neizmerne rezerve; [...] manjka pa jim filozofije. Zgodovinska filozofija je namreč s tako ozkimi frontami nezdržljiva. Veljati mora za vse človeštvo v vseh obdobjih. Da jo lahko zgodovinar preizkusi, si mora drzniti odpotovati na tuja, celo sovražna ozemlja; da jo izrazi, mora biti pripravljen pisati o temah, za katere se počuti slabo opremljen.⁹

Žal mi je, da teh vrstic nisem prebral že kdaj prej. Čeprav je Taylor menda cenil Trevor-Roperjeve *Eseje*,¹⁰ jih ni nikoli priporočal v branje svojim študentom.

Zgornje opazke pa imajo vendarle svojo težo, saj se prevladujoči tok zgodovinopisja še dandanes oklepa fascinacije nad velikimi silami, zgodb o izhodiščih današnjega stanja in ultraspecializiranih tem. Zato je naša podoba o resničnem življenju v preteklosti neizogibno pomanjkljiva. V stvarnosti je življenje mnogo kompleksnejše; nič manj kot iz zmagoslavij in uspehov je sestavljeno tudi iz spodrseljavev, zgrešenih strelav in drznih eksperimentov. Povprečnosti, neizkoriščene prilžnosti in propadli poskusi morda niso privlačne senzacije, so pa najbolj vsakdanja reč. Panorama preteklosti je resda polna veličin, a večino sveta v njej so vendarle zasedale manjše sile, manjši ljudje, manj pomembna življenja in manj burna doživetja. Pomembno je študente zgodovine nenehno opominjati na minljivost moči, kajti minljivost je ena od temeljnih značilnosti človekovega obstoja in političnega reda. Prej ali slej pridejo stvari h koncu. Prej ali slej središče ne zdrži več. Vse države in vsi narodi, še tako silni, se razcvetijo in nekoč odmrejo.

Navdih za *Izginula kraljestva* sem dobil ob prebiranju takih – treznih, a nikakor nujno pesimističnih resnic. Več tu navzočih študij primera se osredotoča na države, ki so »bile nekoč velike«. Druge obravnavajo kraljestva, ki niso niti stremela k veličini. Spet druge opisujejo tvorbe, ki sploh nikoli niso imele resnične možnosti. Vse pa so obstajale v Evropi in vse sestavljajo del te čudne zmešnjave ukrivljenih tramov, ki ji pravimo »evropska zgodovina«.

»Izginula kraljestva« je fraza, ki podobno kot »izgubljeni svetovi« priključuje pred oči mnogo podob. Priključuje nam sliko neustrašnih raziskovalcev, ki se prebijajo prek himalajskih višavij ali skozi osrčje amazonskega pragozda, ali arheologov, ki izkopavajo davno zasute plasti najdišč v Mezopotamiji ali starodavnem Egiptu.¹¹ Tudi mit o Atlantidi ni nikoli prav daleč.¹² Zlasti bralcem Stare zaveze je ta pojem zelo domač. Tam lahko izvemo, da je med starim Egiptom in Evfratom nekoč obstajalo sedem bibličnih kraljestev, in predani biblicisti si že dolgo in mukotrpno prizadevajo odkriti, kdaj in kje naj bi ta obstajala. O Ciklagu, Edomu, Zobohu, Moabu, Gileadu, Filisteji in Gešúrju ne moremo z gotovostjo povedati kaj prida.¹³ Večina informacij o njih izvira iz bežnih omemb, kot so: »Absalom je pobegnil in odšel k Amihúdovemu sinu Talmáju, kralju v Gešúrju. David pa je vse dni žaloval za svojim sinom.«¹⁴ Danes, po tisočletjih premenjav in vojn, sta dve od svojevrstnih držav naslednic teh sedmih kraljestev že desetletja zagozdeni v slepi ulici konflikta. Eni od njiju, čeprav ima neznansko vojaško moč, ni uspelo vsiliti dokončnega miru; druga, že napol zadušena, morda nikoli ne bo dočakala svojega svetlega dne.

Seveda nam človeška narava narekuje, da si lagodno mislimo, da se bodo katastrofe dogajale le drugim. Narodi današnjih ali nekdanjih imperijev si posebej težko priznajo, kako hitro se resničnost spreminja. Britanci, ki smo preživljali čarobna leta sredine 20. stoletja, ko smo ob svoji »najsvetlejši uri« premagali sovražnika, živimo v blaženi utvari, da smo

še zmeraj v enako sijajnem stanju kot nekoč, da so naše ustanove brez primere z vsem, kar obstaja drugod po svetu, da je naša država nekako večna. Še zlasti Angleži se sploh ne zavedajo, da se je leta 1922 začel razkroj Združenega kraljestva, ki se bo verjetno nadaljeval; bore malo se zavedajo vseh kompleksnosti identitet, kot so Valižani, Škoti in Irci. Če bo torej nekega dne napočil konec, bo to za vse popolno presečenje. Tisti, ki resno verjamejo, da »bo Anglija vselej«, se torej s tem le hrabrijo. In vendar je eden najbolj nesmrtnih angleških pesnikov med pisanjem svoje znamenite »Elegije« v mirni senčici cerkvenega dvorišča v Stoke Pogesu imenitno povzel gotovost, ki čaka tako države kot posameznike. Thomas Gray je našo nečimrnost povzel takole:

Napuh vseh grbov, blišča oblasti,
vse, kar lepota in bogastva podele,
enako čaka neizogibna ura stvarnosti:
vsa pota slave vodijo le v grob, nič dlje.¹⁵

Prej ali slej pride končni udarec. Od poraza »večnega« nemškega rajha leta 1945 do danes je svojo osmrtnico dočakalo še več evropskih držav. Med njimi so bile Nemška demokratična republika (1990), Zveza sovjetskih socialističnih republik (1991), Češkoslovaška (1992) in Socialistična federativna republika Jugoslavija (2006). Brez dvoma jih bo sledilo še več. Težavno vprašanje je le, katera bo naslednja. Če sodimo po trenutnem disfunkcionalnem stanju države, bi utegnil biti naslednji evropski dodo Belgija ali pa morda Italija. Nemogoče je reči. In nihče ne more niti s kancem gotovosti napovedati, ali bo najnovejši evropski novorojenček, republika Kosovo, splaval ali utonil. Toda kdorkoli si predstavlja, da zakon minljivosti zanj ne velja, živi v *deželi oblakov* (to frazo je skoval Aristofan, ki je želel, da občinstvo ob njej postane in se zamisli).

Morda je za to nekoliko krivo tudi sodobno šolstvo. V časih, še ne preveč daljnih, ko so izobražene Evropejce vzgajali

v duhu mešanice krščanskih evangelijev in antičnih klasikov, je bilo premišljevanje o smrtnosti – tako posameznika kot držav – vsem dokaj blizu. Čeprav se ljudje krščanskih vodil na splošno niso preveč držali, so ta pripovedovala o kraljestvu, ki »ni od tega sveta«. Klasiki, ki naj bi oznanjali domnevno univerzalne vrednote, so bili plod čaščene, a že davno pokojne civilizacije. »Slava, ki gre Grčiji«, in »veličina, ki gre Rimu«, sta izpuhteli že pred tisoči let; doletela ju je usoda Kartagine in Tira, a v duhu ljudi sta bili še zmeraj navzoči. Moje izobraževanje v šoli in na univerzi pa je potekalo ravno še v času tik pred tem, ko je tudi nanju sedla plesen. Na srednji šoli v Boltonu sem se naučil latinsko, osvojil osnovno znanje grščine in se vestno udeleževal vsakdanjega bibličnega branja v glavni šolski dvorani; moja učitelja zgodovine in zemljepisa Bill Brown in Harold Porter sta učence šestega razreda spodbujala k branju knjig v tujih jezikih. Med študijskim letom v Grenoblu sem se v knjižnici ure in ure prebijal skozi Micheleta in Lavissa v upanju, da se me bo kaj prijelo. Na Magdalenskem kolidžu me je pričakal izjemen trio mentorjev – K. B. McFarlane, A. J. P. Taylor in John Stoye. Na čisto prvem seminarju mi je McFarlane z glasom, nežnim kot njegove mačke, položil na srce, da »nikar verjeti vsemu, kar piše v knjigah«; Taylor mi je kasneje rekel, naj pozabim na doktorat in raje napišem lastno knjigo, kajti »doktorji znanosti so druga liga«; njegova politična stališča so bila ekscentrična, njegov odnos do študentov dobrohoten, predavanja navdušujoča in slog pisanja čudovit. Stoye, ki je v tistem času preučeval turško obleganje Dunaja, mi je pomagal zanimanje preusmeriti bolj proti vzhodu. Kot podiplomski študent v Sussexu sem se začel učiti ruščine, vendar me je dolgo bivanje na Poljskem kmalu odvadilo vseh panslovanskih iluzij. Na Jagelonski univerzi v Krakovu sem se znašel pod okriljem uglednih zgodovinarjev, kot sta Henryk Batowski in Jozef Gierowski, ki so vse svoje kariere posvetili omejevanju vplivov totalitarnega režima, zato so strastno verovali v obstoj zgodovinske resnice. Po vrnitvi v

Oxford, na kolidž St. Antony, sem imel čast posedati ob gležnjih velikanov, kot so bili William Deakin, Max Hayward in Ronald Hingley, ki so znali združevati zgodovino, politiko, književnost in srh zbujačo vojne zgodbe v eno; moj mentor je bil pokojni Harry Willetts, polonist, rusist in prevajalec Solženicina; seminarji so potekali v kuhinji njegove hiše na Church Walku, kjer je lahko človek od njegove poljske žene iz prve roke izvedel, kakšne so bile zares videti stalinistične deportacije v Sibirijo. Ko sem si nazadnje le našel predavateljsko mesto na Šoli za slovanske in vzhodnoevropske študije (SSEES) v Londonu, sem se tam znašel v mogočni senci Hughja Seton-Watsona, poliglota neverjetnega znanja, ki niti v obdobju hladne vojne ni pozabil, da je Evropa sestavljena iz dveh polovic. Hugh je napisal recenzijo moje prve knjige, anonimno, kot je bila takrat pri *TLS* navada, in mi to priznal šele deset let kasneje. Vsi na SSEES smo si prizadevali predstavljati resnično življenje zaprtih družb občinstvu, ki je živelo v odprtih; vsi smo negovali skromne intelektualne plamenčke, ki jim je ves čas grozilo, da bodo upihnjeni. In tudi to je bilo šola samo po sebi.

Danes so na naš vrt vdrli barbari. Mnogi šolarji se verjetno niso nikoli srečali s Homerjem in Vergilom; nekateri niso deležni nikakršne vrste verskega pouka; poučevanje sodobnih tujih jezikov pa je skoraj zamrlo. Sama zgodovina se mora za omejeni prostor v predmetniku boriti z domnevno pomembnejšimi predmeti, ko so ekonomija, IT, sociologija in medijske študije. Razmahnila sta se materializem in potrošništvo. Mladi so se prisiljeni učiti zaprti v mehurček, poln lažnega optimizma. Za razliko od svojih staršev in starih staršev odraščajo z bore malo občutka o brezdanjem minevanju.

Naloga zgodovinarja torej danes presega dolžnost negovanja splošnega spomina. V času, ko se vsi spominjajo le nekaterih dogodkov iz preteklosti, druge, enako zanimive teme pa so izključene, se pojavi potreba, da odločni raziskovalci zakoračijo z uhojenih poti in izkrčijo plevel, ki prerašča manj

modne lokacije. To je podobno delu ekologov in okoljevarstvenikov, ki skrbijo za ogrožene vrste, ter tistih, ki s preučevanjem usode dodov ali dinozavrov sestavljajo resnično sliko stanja našega planeta in njegove prihodnosti. Enak občutek radovednosti je gnal tudi raziskovanje izbranih izginulih kraljestev, ki ga zdaj držite v rokah. Zgodovinarja, ki se poda na raziskovanje »kraljestva Skale« ali »Republike enega dne«, prežema enako vznemirjenje kot ljudi, ki stikajo za brologi snežnega leoparda ali sibirskega tigra. »Zrl vitezom sem, knezom, kraljem v obličja prav mrtvaško bela,« se spominja pesnik, »strmel sem v ustnice mrtvaške, ki so z vriščem nenavadnim me zbudile.«¹⁶

Tema človeške ošabnosti seveda ni nič novega. Starejša je od Grkov, ki so izumili besedo *hybris* in v obdobju lastne veličine odkrivali kipe egipčanskih faraonov, že napol zasute pod puščavskim peskom.

17 ■

»Jaz Ozymandias sem, vladarjev vseh vladar.
Moja dela si poglej, mogočnik, in svoja pusti vnemar!«
Razen teh besed ni nič ostalo; okoli razvalin
le pesek širi se, brezmejna plan osamljenih sipin.¹⁷

***

Pri snovanju te knjige sem se ves čas osredotočal na dve prednostni nalogi: poudariti razliko med današnjimi in preteklimi časi ter raziskati vijugave poti zgodovinskega spomina. Ti prednostni nalogi sta me vodili k zapisu vsake študije primera v treh delih. Prvi del vsakega poglavja torej predstavi skico določene evropske lokacije, kot je videti danes. Drugi del je posvečen predstavitvi »izginulega kraljestva«, ki je na istem območju obstajalo nekoč. V tretjem delu si ogledamo, koliko dandanes to izgubljeno kraljestvo še pomnimo ali smo ga že pozabili; običajno je napol ali popolnoma pozabljeno.

Poleg tega sem si prizadeval predstaviti izginula kraljestva iz čim več različnih obdobj in geografskih regij evropske

zgodovine, kolikor mi je to dopuščal prostor. Tolosa je na primer obstajala v Zahodni Evropi, Litva in Galicija pa na vzhodu. Državi Alt Clud in Éire sta obstajali na Britanskem otočju, Borusija na Baltiku, Črna gora na Balkanu, Aragonija pa na Iberskem polotoku in v Sredozemlju. Poglavlje, ki obravnava »pet, šest ali sedem kraljestev« Burgundije, pripoveduje srednjeveško zgodbo, ki povezuje današnji Francijo in Nemčijo; poglavje o Sapavdiji pokriva pretežno zgodnje moderno obdobje ter povezuje Francijo, Švico in Italijo; poglavji »Rosenau« in »СССР« pa sta omejeni na 19. oziroma 20. stoletje.

• 18

Seveda ni treba posebej omenjati, da teme izginulih kraljestev ni mogoče izčrpati z omejenim naborom, predstavljenim tukaj. »Zgodovina polpozabljene Evrope« je daleč obsežnejša, kot jo lahko predstavi kakršenkoli omejen izbor. Izločiti sem moral mnoge še starejše kandidate, saj zanje v knjigi preprosto ni bilo prostora. Ena taka študija, »Kornija«, obravnava državo kralja Marka na ozemlju današnjega Cornwalla v obdobju po propadu Rima, krasijo pa jo premišljanja o temi kulturnega genocida in odlomki iz del kornijskega pesnika Normana Daviesa. Druga študija, »De Grote Appel: kratkoživa nizozemska kolonija«, obravnava zgodovino Novega Amsterdama, preden se je ta preobrazil v New York. Tretja, »Carnaro: regentstvo prvega *duceja*« pripoveduje neverjetno zgodbo Reke leta 1919, ko jo je zasedel Gabriele d'Annunzio, in se sklene z njegovo veličastno pesmijo, *La pioggia nel pianto*, »Dež med borovci«.

Pri teh prizadevanjih sem se neizogibno opiral na delo drugih. Noben zgodovinar ne more imeti sam popolnega pregleda nad vsemi deli in obdobji evropske zgodovine, zato se vsi dobri posploševalci izdatno krepčajo z jedmi, ki so jih skuhali in postregli njihovi bolj specializirani bratje. Vsakdo, ki se odpravlja na neznano ozemlje, mora biti oborožen z zemljevidi, vodniki in potopisi tistih, ki so bili tam pred njim. V zgodnjih fazah raziskovanja so mi bili v velikansko pomoč

nasveti specialistov, kot so pokojni Rees Davies za Stari sever, David Abulafia za Aragonijo ali Michał Giedroyc za Litvo; skoraj vsako poglavje se močno opira na številne znanstvene študije in posvetovanja s strokovnjaki. Skratka, vsak posamičen predelek moje male katedrale je zgrajen iz opek, kamnov ali poslikav koga drugega.

Od nekdam mi je bila pri srcu Platonova metafora o »ladji države«. Predstavi o velikanskem plovilu s krmarjem, posadko in potniki, ki orje skozi oceane časa, se je težko upreti. Enako je tudi s številnimi pesnitvami, ki jo slavijo:

*O navis, referent in mare te novi
fuctus! O quid agis? Fortiter occupa
portum! Nonne vides ut
nudum remigio latus ...*

19 ■

(»O, barka, valovi novi te neso / nazaj na odprto. Kaj le delaš? Urno / v pristan! Mar ne vidiš, da si brez / vesel ostala ...«)¹⁸
Ali drugod:

O, brod države, pluj vsevdilj!
O, Zveza naših neizčrpnih sil!
Človeštvo trepetaje spremlja tvojo usodo
z upi za vsa leta, ki še bodo,
in želi ti veter mil.¹⁹

Te Longfellowove stihe je predsednik Roosevelt lastnoročno prepisal in jih 20. januarja 1941 poslal Winstonu Churchill. Spremljal jih je listič s sporočilom: »Mislim, da se ta pesem enako nanaša na vaše in naše ljudstvo.«²⁰

Enaka občutja se nam prikradejo v glavo, ko premišljujemo o kraljestvih, ki so že davno izginila. Kajti ladje držav ne plujejo v večnost. Včasih naletijo na viharje in včasih se potopijo. Včasih se lahko zatečejo v pristan, kjer jih bodo popravili; včasih so tako poškodovane, da jih je mogoče edino še razstaviti; ali pa preprosto potonejo, izginejo pod površje v večno počivališče med ribami in vitičnjaki.

Ob tem se nam pred oči prikraše še en niz podob: v njem zgodovinar postane prečesovalec plaž in iskalec zakladov, zbiralec naplavin, dvigovalec potopljenih razbitin, globinski potapljač, ki na morskem dnu išče, kar je bilo izgubljeno. To knjigo je vsekakor mogoče prikladno umestiti v kategorijo zgodovinskih reševalnih akcij. V njej so zbrane sledi ladij držav, ki so se potopile, bralca pa vabi, da vsaj na papirju očarano uzre, kako razbite galeje poravnajo svoje podrte jambore, dvigujejo sidra, zajemajo v jadra veter in se znova odpravljajo na optimistično pot prek oceanskih širjav.

Norman Davies

Peterhouse in kolidž St Antony's

april 2011

1.

Tolosa

**Obisk Vizigotov
(418–507)**

I.

Vouillé, nekdanj Vouillé-la-Bataille, je majhen trg s kakimi tritisoč prebivalci, središče podeželske skupnosti v francoskem departmaju Vienne v upravni regiji Nova Akvitanija. Leži blizu Route Nationale 149, stare rimske ceste, ki poteka od Poitiersa do Nantesa, skozi kraj pa teče prijetna rečica Auzance, ki vijuga proti Atlantiku. Ima dve cerkvici, dve šoli, majhen osrednji trg, do katerega se dostopa skozi obokan prehod, velik *terrain de pétanques*, nekaj prikupnih parkov ob reki, mestno hišo, par restavracij, skromen stadion, visok vodni stolp, hotel v dvorcu Le Périgny, ob sobotah tržnico in nobenih posebno slavnih domačinov. Obenem je tu domnevno prizorišče bitke, ki se je zgodila v začetku 6. stoletja. Spominška plošča, ki jo je lokalno zgodovinsko društvo postavilo ob 1500. obletnici leta 2007, je tako dobro skrita, da tudi turistični urad na glavnem trgu ne zna vselej povedati, kje je.¹

Prebivalci Vouilléja se kot imeniten primer tistih besedotvornih pomnožitev, ki jih ima francoščina tako rada, imenujejo *Vouglaisiens* («Vouglasienci») ali *Vouglaisiennes* («Vouglasienci»); ves okraj, ki je priljubljen med pohodniki, se imenuje Pays Vouglaisien. Ne preseneča, da so zelo ponosni na svojo *patrimoine*, dediščino prednikov. Izjavo, ki jo je leta 1972 izrekel predsednik lokalnega *Syndicat d'Initiative*, je mogoče prebrati tako na spletni strani občine kot na skromnem spomeniku, postavljenem na Carrefour de Clovis: »*L'histoire de la France*«, oznanja brez lažne skromnosti, »*commença donc a Vouillé*« («Zgodovina Francije se je začela v Vouilléju».)²

II.

Vizigotu Alariku je 24. avgusta 410 uspel največji podvig med vsemi barbarskimi kralji, ki so vdiral v razpadajoče zahodnorimsko cesarstvo. V tretjem poskusu mu je uspelo opleniti Rim:

• 24

Potem ko je mesto obkolil in prebivalce znova prignal do roba gladovanja, je neke noči vdrl skozi Solna vrata. [...] Tokrat kralj ni bil pri volji, da bi prestolnici sveta prizanesel. Plenjenje je trajalo dva ali tri dni. Nekaj spoštovanja so izkazali cerkvam, [...] [toda] Salustova palača je bila požgana do tal [...] in izkopavanja na Aventinskem griču, tedaj modni, aristokratski četrti, so razkrila številne sledove požigov, ki so opustošili izropane hiše. Pobran je bil obilen plen in ugrabljeni številni talci, med njimi tudi cesarjeva sestra Gala Placidija.

Tretji dan je Alarik svojo zmagovito vojsko povedel še dlje [...] in odjezdil proti jugu. [...] Namenil se je prečkati morje do Afrike, verjetno zato, da naseli svoje ljudstvo v tej bogati deželi. [...] Toda dnevi so mu bili šteti. Še pred koncem leta je v Konsenciji [Cosenzi] umrl.³

Ime Alarik pomeni »vladar vseh«.

Alarikovo ljudstvo, imenovano Vizigoti ali Zahodni Goti, je bilo prvo med germanskimi hordami, ki so vdrl v rimsko cesarstvo. Izvirali so iz daljne dežele ob Baltiku, a so se vmes že davno naselili v zapuščeni provinci Dakija (v današnji Rumuniji); bili so napol nomadski kmetovalci, vajeni preživljati daljša obdobja v kaki rodovitni pokrajini, potem pa se preseliti v naslednjo. Spreobrnjeni so bili v arijsko vejo krščanstva.* Pregnani iz prejšnjih domov, so iskali nov kraj, kjer bi se lahko ustalili. Toda do Afrike jim ni uspelo priti: namesto tega

* Ariž iz Aleksandrije (umrl 336 n. št.), najpomembnejši heretik četrtega stoletja, je bil na koncilu v Nikaji (Niceji) izobčen zaradi zanikanja Jezusove popolne božanskosti in s tem prevladujočega pogleda na naravo Svete trojice. Po nicejskem koncilu je cesarska oblast njegove nauke prepovedala.

so po izropanju Rima obtičali v južni Italiji in si z Rimljani nazadnje izborili dogovor za sobivanje. Kljub vsemu je njihov uspeh navdihnil tudi gotske rojake, ki so jih že davno pustili za seboj v Vzhodni Evropi. Po obdobju treh generacij so se po njihovih sledih v Italijo odpravili tudi njihovi bratrancei Ostrogoti oziroma Vzhodni Goti.⁴

Vizigoti ali Zahodni Goti niso bili »pleme« v običajnem pomenu te besede; pojavljajo se tudi dvomi, koliko je njihovo ime zares mogoče etimološko povezati z zahodom. V njihovi vojski so se med Alarikovimi bojevnimi pohodi združile različne etnične skupine, pridevnik Zahodni pa so dobili šele potem, ko so se ločili od osrednje skupnosti Gotov.

Alarikovi podvigi so odpihnili staro vražo, ki je morda zadrževala mnoge njegove barbarske vrstnike. Kot je zapisal neki bizantinski komentator, cesarstva v resnici niso varovale »reke, lagune ali obzidja, temveč strah«; strah je bil »ovira, ki je ne more preplezati nihče, kdor je prepričan, da je manjvreden«.⁵ Po Alariku pa so barbari lahko izgubili občutek manjvrednosti.

Veličastno obredje ob Alarikovem pogrebu je dalo antičnim piscem povod za številne komentarje, modernim zgodovinarjem in antropologom pa tudi za mnoga ugibanja:

Neizprosni značaj barbarov se je razkril ob pogrebu junaka, čigar hrabrost [...] so počastili z žalno daritvijo, [...] na silo so preusmerili tok Busenta, rečice, ki namaka vznožje obzidij Konsencije. V izpraznjeni strugi so zgradili kraljevo grobnico, okrašeno z vsem sijajnim plenom in trofejami iz Rima; potem so vode spet vrnili v njihov naravni tok; in skrivno mesto, kjer so bili k počitku položeni Alarikovi ostanki, je bilo za vselej pahnjeno v pozabo z nečloveškim pokolom vseh ujetnikov, ki so bili prisiljeni opraviti to delo.⁶

Kljub vsemu neizmernemu slovesu »vladarju vseh« ni uspelo uresničiti dolgoročnih ciljev. Bil je večer brezdomec, ki je nenehno spreminjal zavezništva. Bil je zaveznik Rima,

sovražnik Rima, rušitelj Rima, zakoniti varuh cesarskega prestola in uzurpatorjev partner.⁷

V času Alarika so Zahodno cesarstvo preplavljale barbarске horde, ki so imperialne meje predirale v različnih smereh. Britanija je padala v roke Piktov s severa, Škotov iz Hibernije in germanskih osvajalcev, ki so oblegali »saško obalo« z jugovzhoda. Rimsko Galijo je ohromila »horda vseh hord«, ki je med zimo 406/07 prečkala zaledeneli Ren. Na jugu so tolpe Vandalov, Alanov in Svebov pustošile po Galski Akvitaniji in se prek gorskih grebenov usipale v Iberijo. Vedno nove horde, med njimi Huni, so se postavljale v vrsto, da bi sledile zgledu Vizigotov prek podonavskih provinc.

• 26

Zato je Alarikov naslednik na mestu vizigotskega voditelja s cesarskim Rimom sklenil dogovor. Ataulf – »Plemeniti volk« – je privolil, da zapusti Italijo in se spusti v pregon svojih sobarbarov iz Galije in Španije. Njegov edini pogoj je bil ta, da ob vrnitvi prejme naziv *foederatus* oziroma »zaveznik« cesarstva, kot nekoč Alarik. Kot poroča njegov sodobnik, zgodovinar Pavel Orozij, je bilo Ataulfovo »Oznanilo« prav zanimivo čtivo:

Svoje čase sem si prizadeval [...] izbrisati ime Rima; na njegovih razvalinah zgraditi kraljestvo Gotov; se kakor Avgust odeti v nesmrtno slavo ustanovitelja novega cesarstva. A po več poskusih sem postal prepričan, da so zakoni pravzaprav nujni [...] in da je ognjevit, neobvladljiva narava Gotov nezmožna nositi blagodejni jarem [...] državne vladavine, [...] zato je dandanes moja iskrena želja, da bi bila hvaležnosti prihodnjih rodov deležna pripravljenost tujca, da meč Gotov uporabi ne za to, da potepta cvetenje rimskega cesarstva, temveč da ga prenovi in ohrani.⁸

Desetletje po Alarikovi smrti je bilo polno nasilnih spopadov ne le med Vizigoti in njihovimi tekmeci, temveč tudi med vodilnimi vizigotskimi družinami. Ataulf je svoje ljudstvo iz Italije popeljal v južno Galijo in Španijo, kjer so napadli Van-

dale, Svebe in Alane. Ob istem času se je ponovno razbesnel nenehno tleči spor med Alarikovo dinastijo in njenimi tekmeči Amalfingi. Ataulf, ki se je poročil z ujetnico Galo Placidijo, je bil v svoji palači skupaj z otroki leta 415 umorjen. Umorjen je bil tudi njegov naslednik Siderik, »kralj za pet dni«. Moža, ki je postal naslednji vodja, drznega bojevnika in spretnega diplomata Valijo imajo nekateri zgodovinarji za Alarikovega nezakonskega sina. Valija je bil tisti, ki je s pogajanjem dosegel ključni sporazum, po katerem so Vizigoti znova potrdili status zaveznikov cesarstva, zato jim je bil dodeljen trajen dom v rimski Akvitaniji.

»Kraljevina Tolosa« je torej začela svojo pot kot podrejena, a avtonomna poddržava cesarstva. Obsegala je enega od treh delov, na katere se je tradicionalno delila Galija in v katerih so vladali plemenski poglavarji po standardnih pravilih cesarskega *hospitalitas*. Z odlokom cesarja Honorija so Vizigoti prevzeli oblast nad svojo novo prestolnico Paladia Tolosa (današnji Toulouse). Kraljestvu je naslednje stoletje po Valiji vladalo še pet kraljev: Teodorik I., Torismund, Teodorik II., Evrik in Alarik II. Teodorik I. in Alarik II. sta padla v bitkah. Torismund in Teodorik II. sta bila umorjena. Evrik, mlajši brat Torismunda in drugega Teodorika, pa je privedel kraljestvo do vrhunca bogastva in moči.⁹

Vizigoti so po daljšem nemirnem obdobju prevzeli Akvitanijo menda brez posebnega nasprotovanja. Galsko-rimsko plemstvo, ki se je bilo nekoč združilo v uporniško »galsko cesarstvo«, sicer ni slovelo po miroljubnosti. Toda novi vladarji so bili vneti posnemovalci rimskih idealov, zato nova močna oblast ni naletela na nasprotovanje. Vizigotski kralji so sicer radi jemali talce in kaznovali neposlušne podložnike, niso pa se vdajali nebrzdanemu nasilju. V njihovo službo so stopili številni Rimljani, med njimi general Nepotanj, admiral Namacij iz Saintesa in Viktorij, *dux super septem civitates* oziroma »vrhovni poglavar Septimanije«.¹⁰ Vizigoti niso

uvajali ločenih zakonov za romanizirane Galce, kar kaže na njihovo pripravljenost za združitev; pri preureditvi najemništva posesti ni bilo večjih zaplemb; kar zadeva verske zadeve, pa so arijanska bogoslužja vizigotskega duhovništva potekala vzporedno z uveljavljeno mrežo rimskih škofij in podeželskih cerkva. Že dejstvo, da je agdejski koncil krščanske cerkve leta 506 potekal prav na ozemlju Vizigotov, nam lahko pove, da se nearijanci takrat tam niso posebno bali za svojo varnost.¹¹

Rimskemu mestu Tolosa, zgrajenemu na ravnici pod starodavno keltsko hribovsko utrdbo, je častni pridevnik *Palladia* dodelil cesar Domicijan v čast boginje Atene, zavetnice umetnosti. Obdano je bilo z obzidjem še iz časov Avgusta, imelo je akvedukte, gledališča, javna kopališča in dovršen kanalizacijski sistem; stalo je na strateško pomembni cesti Via Aquitania, ki je od Sredozemlja prek južne Galije potekala

do Atlantika. Vse od 4. stoletja je bilo tu središče cesarskega krščanstva s škofovskim sedežem. Sveti Saturnin, eden od prvih galskih apostolov, je prav v Tolosi okoli leta 257 postal mučenik, ko ga je po ulicah vlekel razjarjen bik. Bazilika, v kateri so bile shranjene njegove relikvije, je bila pomembno središče nicejskega bogoslužja. Glavna cerkev arijancev pa je bila *Nostra Domina Daurata*, v sredini 5. stoletja postavljena na mestu nekdanjega Apolonovega templja.

Akvitanija je pravzaprav poznala dolgo tradicijo razgretih teoloških razprav. Sveti Hilarij iz Poitiersa (ok. 300–368) je bil znan po vzdevku *Malleus Arianorum*, zgodnje »Kladivo arijancev«. Sveti Eksperij (umrl 410), tološki škof, se je zapisal v zgodovino kot prejemnik znamenitega pisma papeža Inocenca I., v katerem je ta dokončno določil kanon Svetega pisma. Nasprotno je duhovnik Vigilant (deloval ok. 400) veljal za drznega disidenta, ki je obsojal vraževski kult svetnikov in relikvij. Sveti Prosper iz Akvitanije (ok. 390–455) je bil zgodovinar, učenec svetega Avgušтина in prvi nadaljevalec *Chronicon* svetega Hieronima;¹² sveti Rustik iz Narbonna (umrl 461), ljubljenec vere, ki je kasneje postala znana kot »katolištvo«, pa se je bojeval tako proti novi nestorijanski* hereziji kot proti že starejšemu arijanstvu svojih vizigotskih vladarjev.

Potem ko je bila vizigotska vladavina utrjena, se je začelo kraljestvo naglo povečevati. V skoraj vsakem desetletju 5. stoletja so se vrstile nove ozemeljske pridobitve. Osvajalski pohod Narba Marcija iz Narbonne leta 436 je kraljestvu omogočil neposreden dostop do Sredozemlja. Sledila je vsa Septimanija kot darilo cesarske oblasti. Po vdoru Hunov sredi stoletja so se Vizigoti podali na pohod prek Loare daleč na sever in leta 470 preplavili osrednjo Galijo; priključili so si Civitas Turonum (današnji Tours) in Arvernus (današnji Clermont). Potem so si prisvojili še Arelat (današnji Arles) in

* Nestorij, patriarh Konstantinopla 428–431 in najrazvpitejši krivoverec 5. stoletja, je bil na efeškem koncilu izobčen, ker je trdil, da je Kristusova narava enako človeška kot božanska.

Massilio (današnji Marseille); v sistematičnem pohodu nad Iberijo so prodrli vse do Herkulovih stebrov (Gibraltarja). Od leta 474 je Vincencij, Rimljan v vizigotski službi, kot kraljevi regent vladal Iberiji z nazivom *dux hispaniarum*. Ob prelomu stoletja so Vizigoti vladali največji državi na vsem zahodu nekdanjega rimskega cesarstva in kazalo je, da bodo med barbarskimi plenilci imperija glavni zmagovalci.

Teodorik (ali Teodorid) I. (vl. 419–451) je bil blagoslovljen s številnimi sinovi in hčerami, s katerimi je vzpostavil razvejeno mrežo dinastičnih povezav. A sodobni kronisti in kasnejši zgodovinarji so si ga najbolj zapomnili zaradi zaslug ob pregonu Atilovih Hunov. Umrl je kot zvest zaveznik cesarjevega generala Flavija Ecija, ko je svoje vojščake junija 451 povedel v krvavi vrtinec na Katalavnijskih poljanah,* po katerem je Galija dokončno postala varna pred najstrašnejšimi konjeniki iz step.¹³ Drug za drugim so ga nasledili njegovi trije sinovi.

Po Gibbonovem mnenju je prav Torismund (vl. 451–453) odigral ključno vlogo pri zmagi, za katero je na bojišču padel njegov oče, saj je svoje čete zadrževal v rezervi na bližnjih gričih, potem pa se spustil po pobočju in pregnal Hune z bojnega polja. Od zmage sicer ni imel veliko koristi. Umoril ga je lastni brat Teodorik, še preden bi si utegnil utrditi oblast, menda zato, ker je grozil, da bo razdril zavezništvo z Rimom.

Teodorik II. (vl. 453–466) je puščobno zgodovinopisje poživil deloma s slikovitim imenom svoje žene, kraljice Pedauco («Gosja nožica»), deloma pa je zanj poskrbel latinski avtor Sidonij Apolinarij z enim redkih živopisnih prikazov njegovega videza. Sidonij (432–488) je bil škof v Arvernisu, torej vizigotski podložnik. V enem od ohranjenih pisem je odgovoril na prijateljstvo prošnjo, naj mu podrobno opiše kralja:

No, je mož, ki ga je vredno spoznati. [...] Krepke postave, višje od povprečnega moža, a vendarle ne velikan. Okrogle glave, kodravi lasje se mu umikajo s čela. [...]

* Negotova lokacija, ki jo običajno postavljajo v Châlons-en-Champagne.

Nemirnega vratu mu ne kazijo vozli. Obrvi ima košate in usločene; kadar spusti veke, se mu trepalnice spustijo skoraj do sredine lic. Uhlje ima zakopane v bujne kodre, kot je šega njihovega rodu. Njegov nos je prefinjeno orlovski; ustnice tanke in ne prenapihnjene. [...] Dlake, ki mu rastejo iz nosnic, mu vsak dan pristrižejo; [...] in njegov brivec se zelo napreza, da mu ukroti bujno rastje na spodnjem delu obraza. Brado, grlo in vrat ima polne, a ne rejene, rdečkaste polti [...] pogosto zardijo, vendar iz sramežljivosti, ne iz jeze. Ramena ima ravna, nadlakti in podlakti krepke in čvrste; dlani široke, prsi izbočene; pas udrt. Hrbtenica, ki deli širjavo njegovega hrbta, ne izstopa in mogoče mu je videti trdna rebra; boki so napeti od silnega mišičja in krepko prepasana ledja polna ognja. Stegna ima kot trdo roževino; kolenske sklepe trdne in možate; kolena sama so najlepša in najmanj zgubana na svetu. Noga se mu opira na čvrst gleženj, stopala pa ima skorajda premajhna za tako mogočne okončine.

[...] Že pred zoro se z zelo majhnim spremstvom odpravi k bogoslužju svojih duhovnikov. Moli zavzeto, toda človeku bi se utegnilo zdeti, da je v njegovi pobožnosti več navade kot prepričanja. Preostanek njegovega jutra je zapolnjen z [...] vladarskimi dolžnostmi. Okrog njegovega prestola postavajo oboroženi plemiči; množica stražarjev v uniformah [...] stoji pred pragom. [...] Predenj stopajo tuji odposlanci. Kralj jih posluša in malo odgovarja, [...] a pospeši zadeve, ki so vredne ukrepanja. Pride druga ura; dvigne se s prestola, da si sam ogleda, kako je z zakladnico ali s konji v hlevu.

Škof, očitno kraljev občudovalec, se zdaj res razvname:

Če je zapovedan lov, se mu tisti dan pridruži, a nikoli ne nosi loka ob boku, ker se mu zdi to nevredno kraljevskega položaja. Kadar mu odmerijo ptico ali divjad, [...] iztegne roko za hrbet in lok s povsem ohlapno tetivo sprejme od paža. [...] Vnaprej te vpraša, kaj želiš,

da zadene; izbereš, in on ustrelj. Če zgreši, [...] je navadno kriv tvoj vid, ne strelčeva spretnost.

Ob običajnih dneh se njegovo omizje ne razlikuje od omizij navadnih ljudi. Miza se ne šibi pod goro patinastega in nezglajenega srebra, ki bi ga prinašali sopihajoči strežniki; več teže je v pogovoru kot na krožnikih; pogovor je bodisi tehten ali pa ga ni. Zavese in draperije [...] so ponekod iz škrlatne svile, ponekod zgolj lane; pomembna je umetelnost izdelave, ne dragocenost materiala. [...] Zdravice so redke. [...] Na kratko, tu srečaš eleganco Grkov, dobrovoljnost Galcev, italijansko urnost [...] in vsepovsod disciplino kraljeve hiše. [...] Počitek po kosilu je [...] včasih prekinjen. Kadar mu je do igre, hitro pobere kocke, jih skrbno preuči, z izurjeno roko pretrese škatlo, urno vrže, jih duhovito nalogovori in potrpežljivo počaka na izid. Ob dobrem metu je molčič, ob slabem pa se razživi, [...] vselej filozof. [...] Včasih, dasi je to redko, večerjo poživijo norčije pantomimikov, a noben gost ni nikoli izpostavljen ranam zajedljivega jezika. Nikjer ni čuti hrupa hidravli ali zbor, ki bi mu dirigent narekoval nastavljeno pesem; ne boš slišal godcev na liri ali flavti, nobenega glasbenega mojstra, dekljic z lutnjo ali tamburinom; kralju so ljube edino tiste note, ki očarajo tako duha s krepostjo kot uho z melodijo. Ko vstane, da se umakne v svoje sobane, se začne budna ura straž zakladnice; oboroženi možje prvi del noči prestojijo v pozoru. Naj odložim pero; prosil si me le za dejstvo ali dva [...] in tudi sam sem hotel napisati samo pismo, ne razprave. Pozdrav.¹⁴

Teodorika II. je doletel nesrečen konec zaradi vmešavanja v politiko imperija. Leta 455 je Toloso obiskal novoimenovani rimski poveljnik Galije Eparhij Avit. Med njegovim obiskom je prispela novica, da je bil Rim že drugič izropan, tokrat so bili krivi Vandali; Teodorik je izrabil priložnost in razglasil Avita za cesarja. Potem se je podal na prvi vizigotski pohod nad Iberijo; osvajanje je opravičeval kot vračanje cesarskih ozemelj. Njegove razlage niso prepričale naslednjega cesarja

Majorijana, ki ga Gibbon opisuje kot »velik in junaški značaj« in ki je za kratek čas odločno znova uveljavil cesarsko oblast nad Galijo.

Teodorikovemu mlajšemu bratu Evriku (ali Evariku ali Erwigu, vl. 466–484) je uspelo osvojiti prestol sredi vojaških spopadov, v katerih so sodelovale ne le vizigotske in cesarske čete, temveč tudi številne vizigotske frakcije. Ubil je svojega brata, premagal ključnega keltskega poglavarja Riotamusa, znova vdrl čez Pireneje in v svoje dežele naselil številne odslužene ostrogotske najemnike iz rimske vojske. Bil je ne le vojskovodja, temveč tudi zakonodajalec; izkazal se je kot najbolj vsestranska osebnost v svoji dinastiji. Čeprav je znal latinsko, se je s tujimi odposlanci navadno pogovarjal v gotščini, ob pomoči tolmača. Tudi arijansko bogoslužje v njegovi kraljevski kapeli je potekalo v gotščini. Svoje ozemlje je razširil po Iberiji. *Codex Euricianus* je bil leta 471 prvi poskus zabeleženja tradicionalnih germanskih zakonov v porimskem svetu v pisni obliki.¹⁵ To je bil znak politične zrelosti. Leta 476 je Evrik prepričal predzadnjega zahodnorimskega cesarja Julija Neposa, da se je odrekel tudi vsaj formalni rimski nadoblasti nad vizigotskimi deželami. Še pred njegovo smrtjo se je zahodnorimsko cesarstvo popolnoma porušilo. Kraljestvo Tolosa je ostalo osirotelo in samostojno.

S skrbnim raziskovanjem nam je uspelo razkriti razvoj vizigotskega kraljevanja v 5. stoletju. V prvi fazi je prevladovala težnja, da bi posnemali vse oblike rimske zakonodaje in vse latinske nazive; v srednji fazi pa so *Reges Gothorum* v sebi videli več kot zgolj cesarske *foederate*. V zadnji fazi so se kot nasledniki imperija vedli kot enakopravni vsakemu cesarju. V istih desetletjih je tudi zgornji sloj vizigotske družbe, *optimates*, postopoma izgubljal vpliv. Germanska tradicija je poudarjala enakopravnost vseh bojevnikov. Monarhija v porimskem obdobju pa je začela postavljati v ospredje hierarhijo in kraljevo dostojanstvo.¹⁶

Po zaslugi frankovskega kronista Gregorja iz Toursa (534–594) je bil Evrik ožigosan kot preganjalec katolikov. Oznaka

je nepravilna. Nekaj kralju nenaklonjenih klerikov, kot je bil škof Kvinktijan iz Civitasa Rutenorum (današnji Rodez), je zares moralo oditi v pregnanstvo. A dogajalo se ni nič podobnega brutalnemu zatiranju, kakršno so arijanski Vandali izvajali v Severni Afriki.¹⁷

Kmalu po smrti tako Evrika kot Romula Avgusta, zadnjega rimskega cesarja, je Flavij Teodorik oziroma Teodorik Ostrogot prisluhnil prošnji Bizanca, naj vkoraka v Italijo in ponovno osvoji cesarska ozemlja. Leta 488 je z velikansko vojsko prečkal Alpe, razgnal branilce porimskega reda in po triletnem obleganju Ravene z lastnimi golimi rokami ubil njene- ga vladarja Odoakra. Na pomoč je poklical svoje vizigotske rojake; preplaval je Italijo od enega konca do drugega in si nadel naziv podcesarja. Njegovo ostrogotsko kraljestvo s sedežem v Raveni, oprto na vojaško in kulturno silo Bizanca ter velik pomorski potencial, je kmalu začelo groziti, da zasenči vse sosedne in tekmece. Poleg vizigotskega kraljestva Tolosa je mejilo še na (drugo) kraljestvo Burgundov, takrat nedavno ustanovljeno v dolini Rone (glej str. 120).¹⁸

Evrikov sin Alarik II., ki se je kot mladenič povzpел na prestol leta 484, je bil osmi v kraljevem nasledstvu. Veliko energije je moral vložiti v krotenje tako sosedov kot lastnih podložnikov. Njegov največji dosežek je priprava znamenitega dela *Breviarum Alarici*, zelo dovršene zbirke rimskega prava. To delo, ki zakone obenem povzema in razlaga, je pred dokončnim sprejemom leta 506 odobril zbor plemičev in klerikov. Kot standardno besedilo je ostalo v vsej porimski Galiji v veljavi vse do 11. stoletja.¹⁹ Še več: Alarik je dosegel zavezništvo z Ostrogoti. Poročil se je s Teodorikovo hčerjo in imel z njo otroka, kar je ustvarilo perspektivo za nastanek velikanske združene vsegotске zveze.

Toda za Alarika je bil usoden prihod Klodviga, kralja germanskih Frankov, ki je v osemdesetih letih 5. stoletja začel širiti svoje kraljestvo iz Porenja v Galijo in si je že nekaj časa prizadeval izriniti tudi Burgunde. Klodvig je bil sveže pre-

krščen katolik z neskončnimi ambicijami in vladar, ki se je lahko najbolj upravičeno bal združitve vseh Gotov.²⁰ Leta 497 je združil sile z Bretonci in prodril ob zahodni obali Akvitanije, kjer so za krajši čas zasedli pristanišče Burdigala (današnji Bordeaux). Malo zatem je silovito porazil svoje vzhodne sosede Alemane, zato je postal dovolj samozavesten tudi za oziranje proti jugu. Alariku je čut veleval, naj se izogiba spopadu. Frankom je vrnil begunca Siagrija, ki si je drznil izzivati Klodviga. Gregor iz Toursa poroča, kako so se Vizigoti posebej potrudili za odpravo v Ambaciensis (današnji Amboise), kjer se je lahko Alarik na otočku na Loari s Klodvigom pogovoril iz oči v oči:

Igitur Alaricus rex Gothorum cum viderit, Chlodovechum regem gentes assiduae debellare, legatus ad eum dirigit, dicens: »Si frater meus vellit, insederat animo, ut nos Deo propitio pariter videremus.«

Ko je Alarik, kralj Gotov, videl, da si Klodvig pokorava vedno nova ljudstva, je k njemu napotil odposlanca, da mu sporočijo: »Če se moj brat strinja, predlagam, da se pod božjim vodstvom pogovoriva.« Tudi ko mu ni Klodvig nič odgovoril, se mu je Alarik vseeno odpravil naproti; pogovarjala sta se in jedla in pila ter se razšla v miru.²¹

A pokazalo se je, da Klodviga ni mogoče odpraviti tako zlahka. Opogumljen z nedavnim zavezništvom (prek poroke) z Burgundi, pa tudi z bizantinskim cesarjem, ki mu je podelil naziv cesarskega konzula, se je namenil obračunati z vsemi tekmeči. Dogovorjen je bil skupen napad na vizigotsko kraljestvo: Bizantinci naj bi nadzorovali južno obalo, Franki pa naj bi prikorakali s severa. Ponudba Ostrogota Teodorika za pogajanja je bila zavrnjena. Bila je pomlad leta 507 in nebo je razsvetlil »goreč meteor«: